

חרב כחלל

א. פתיחה

התורה בפרשת חוקת (במדבר יט:זז) עוסקת בדיני טומאת מת, ובין השאר, מוזכר הדין של חרב. הגמ' בנזיר דורשת את הפסוק:

”וְכָל אֲשֶׁר יִגַע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלָל חָרַב אוֹ כָּמֵת” ... חרב – הרי זו כחלל.
(נזיר נג:)

לדרשה זו ישנה משמעות הלכתית בשתי רמות:

1. **המת עצמו** – חרב שנגעה במת נחשבת כאבי אבות הטומאה, כמו המת עצמו.
2. **טמאי מת** – חרב שנגעה באדם שנטמא מן המת, ועכשיו הינו טמא ברמת אב הטומאה, נחשבת גם היא אב הטומאה.

המכנה המשותף בין שתי רמות אלו הוא שהחרב אינה יורדת דרגה ברמת טומאתה לעומת הטומאה המקורית. תופעה זו כמובן מובילה אותנו לחקירה הבסיסית בהיטמאות בכלל, דהיינו ההבחנה בין **העברה** לבין **הגדרה**: העברת הטומאה המקורית לעומת יצירת טומאה חדשה.¹ מכך שהחרב אינה יורדת דרגה בדרגות הטומאה, ניתן להבין שלא מדובר בהעברה רגילה אלא בהגדרת **טומאה חדשה**. חלוקה זו באה לידי ביטוי סביב קושיית התוס' על הגמ' בבבא קמא האומרת שבדיני טומאה קיים הבדל בין אבות ותולדות:

תולדותיהן לאו כיוצא בהן, דאילו אב מטמא אדם וכלים, ואילו תולדות – אוכלין ומשקין מטמא, אדם וכלים לא מטמא.

(בבא קמא ב:)

התוס' (שם ד"ה דאילו אב) מקשים על כך מהדין של חרב כחלל, שהרי חרב שנגעה באדם טמא מת מטמאת אדם וכלים כמו אב הטומאה (ועושה ראשון לטומאה), על אף שהינה תולדתו של הטמא-מת. קושייה זו מניחה כי החרב נחשבת תולדת המטמא, וניתן לתרץ שהחרב

1 עיין בשיעור בעניין "מעבירים ומגדירים".

אינה תולדת הטמא-מת מכיוון שלא קיבלה טומאה ממנה, אלא שהוגדרה כמקור חדש לטומאה, וממילא היא נעשית אב הטומאה ומטמאת אדם וכלים.² אמנם, חשוב להדגיש כי שאלה זו מתייחסת לאופן ההיטמאות ולא לאופי הטומאה. גם אם נניח שהחרב נטמאת על ידי הגדרה, עדיין יש לשאול – מהו אופי הטומאה? אפילו אם החרב לא קיבלה את טומאתה מן המת, אלא נעשית מקור עצמאי לטומאה (ולכן הטומאה אינה יורדת דרגה), ייתכן שטומאתה בעלת אופי של טומאת מת. אם כן, עלינו לדון בשאלת אופי הטומאה בנוסף לשאלת אופן ההיטמאות.

ב. כלי מתכת לעומת כלים אחרים

אלו כלים נטמאים בטומאת חרב כחלל? נאמרו שלוש דעות מרכזיות בראשונים:

א. **בכל הכלים** – לפי הרמב"ם (הל' טומאת מת ה:ג) נוהג הדין של חרב כחלל הן בכלי מתכת והן בשאר כלים, חוץ מכלי חרס (שם ה:ו).

ב. **בכלי מתכת** – ר"ת (מובא בר"ש אהלות א:ב) והתוס' (נזיר נג: ד"ה חרב) מצמצמים את הדין לכלי מתכת בלבד.

ג. **חרב דווקא** – לפי הראב"ד (הל' טומאת מת ה:ג), חל דין חרב כחלל דוקא לגבי חרב ממש.³ דעת הרמב"ם לכאורה פשוטה יותר, שהרי מה הטעם לחלק בין כלי מתכת לבין שאר כלים? הרי שבשאר הלכות כלים לא מצאנו הבדלים ביניהם ביחס לרמת הטומאה! נראה כי התוס' והראב"ד הבינו שלא מדובר בהעברה רגילה אלא בהגדרת החרב כמקור עצמאי לטומאה, ולכן דוקא כלי מתכת (ולפי הראב"ד חרב ממש) נתפסים בהגדרה מיוחדת כזו. הרמב"ם, לעומת זאת, סבור כי דין חרב כחלל אינו קשור לחלות מיוחדת של הגדרת החרב, ולכן יש להרחיב אותו לשאר כלים.

2 התוס' עצמם מתרצים באופן אחר, שאף בחרב כחלל "תולדותיהן לאו כיוצא בהן" שהרי ביחס לחרב הנוגעת בחרב אחרת לא חל דין חרב כחלל.

3 הכסף משנה (על אתר) מרחיב את דברי הראב"ד לכל כלי מתכת, ואכן בסוגיות הוזכרו נר של מתכת (פסחים יד). ושלשלת של ברזל (שבת קא:), אך לפי הראב"ד לכאורה הדין הדאורייתא נוהג דוקא בחרב. ראוי לציין כי יש ראשונים שצידדו בדעות קיצוניות ביותר. לקראת סוף דבריו, הר"ש (אהלות א:ב) מביא פירוש מהר"י מסימפונ"ט שלפיו דין זה נאמר דווקא ביחס לכלי הספציפי שבו התבצע מעשה ההריגה, כאשר אין חילוק בין כלי מתכת לשאר כלים. רבנו חננאל (פסחים יד:) אומר דברים דומים בשם "רבותינו הגאונים", אך הוא בעצמו חולק עליהם.

נוכל גם לפצל בין היטמאות מחמת המת עצמו לבין היטמאות מחמת טמא מת. כלומר, ייתכן שיש שני דינים בחרב כחלל:

1. **המת עצמו** – כאשר החרב נוגעת במת עצמו, יש להבין שמדובר **בהגדרת החרב כמקור עצמאי לטומאה**, ולכן ייתכן שמדובר דווקא **בכלי מתכת**. כלומר, על מנת להיטמא ברמת אבי אבות הטומאה זקוקים לכלי מתכת דוקא.
 2. **טמאי מת** – ביחס לנגיעה בטמאי מת, שהם אבות הטומאה בלבד, יש להבין שיש **העברה פשוטה של הטומאה**, למרות שקשה להסביר מדוע הטומאה אינה יורדת דרגה בהעברתה. לפיכך, נוכל לומר שמדובר אף **בכלי שטף**.
- פיצול זה יכול גם לענות על בעייתיות מסויימת בסוגיות. בחלק מן הסוגיות, משמע שטומאת חרב כחלל נתפסת דווקא בכלי מתכת. כך עולה לפי פשוטות הסוגיות בפסחים (ד:), בשבת (קא:) ובחולין (ב:ג:). לעומת זאת, במשניות בתחלת מסכת אהלות שעוסקות בדין זה אין הגבלה כזאת ומשתמע שגם שאר כלים מקבלים טומאת חרב כחלל. לפי דברינו, נוכל להסביר שהמקרים בהם מדובר בכלי מתכת עוסקים בנגיעה במת עצמו, כך שהכלי נעשה אבי אבות הטומאה, ובמקביל להעמיד את שאר המקרים בנגיעה בטמאי מת.

'עצמו של מת' כתנאי ביצירת חרב כחלל

המניע לחלק בין המת עצמו לבין אב הטומאה הוא ההבנה שדווקא 'עצמו של מת' מסוגל ליצור חרב כחלל. מעבר לאופי הטומאה שבמקור הטומאה, ישנה זהות מסויימת בחפצא.⁴ בשיעור בעניין "טומאת מת וקבר" פיתחנו חלוקה בין חלקים מן המת שמטמאים בטומאת מת לבין דברים המייצגים את המת כולו ונחשבים 'עצמו של מת'. מסתבר שדין חרב כחלל נוהג דוקא בחפצא של מת, וכך אכן יוצא מדברי המאירי:

ואני חוכך לומר שלא לומר דין חרב כחלל אלא בחרב שנתאהל עם המת או עליו דוקא אבל לא בקבר וכיוצא בו ושמועה זו בשנתאהל על הקבר, אלא שאין הדבר ברור בידי.

4 ייתכן פיצול בין שני הדברים – אופי הטומאה וזהות החפצא. למשל, בשיעור בעניין "מעבירים ומגדירים" הצענו כי משכב הזב נכלל בטומאת הזב אלא שאין לו זהות של זב ואינו מוגדר כחפצא של זב.

(מאירי שבת טז. ד"ה יש שואלים)

המאירי אומר שרק המת עצמו יכול ליצור חרב כחלל, ולא קבר. לכאורה, זאת משום שטומאת חרב כחלל נוצרת דוקא על ידי חפצא של מת, והרי קבר אינו נחשב עצמו של מת.⁵ אם כן, נראה כי חרב הנוגעת בטמא מת נטמאת על ידי העברה, שהרי טמא מת אינו חפצא של מת, וסביר להרחיב זאת גם לשאר כלים, כפי שהסברנו לעיל. בהקשר זה, יש לציין מדרש תמוה:

חרב הרי הוא כחלל אם נוגע במת, מה מת אבי אבות הטומאה, אף הוא נעשה כיוצא בו אבי אבות הטומאה, גם בנוגע במי שנטמא באב הטומאה של מת, גם הוא ראשון כמוהו, וכן אם נוגע בשני או בשלישי נעשה כהם. (מדרש אגדה במדבר יט: טז)

לפי המדרש הזה הדין של חרב כחלל תקף גם בראשון, שני ושלישי. ברור, אם כן, שאין צורך בחפצא של מת כדי ליצור חרב כחלל, שהרי ראשון לטומאה בוודאי אינו חפצא של מת, ואפילו אינו אב הטומאה. כדי להסביר זאת אנו חייבים להניח אחת משתי הנחות בעייתיות:

- א. גם בתולדות קיימת היטמאות על ידי הגדרה, למרות שמסתבר כי הגדרה מוגבלת למקורות ואבות הטומאה.
- ב. הדין של חרב כחלל תקף אף בהעברה רגילה, ולכן יש להרחיב אותו מעבר לחפצא של מת וטמא מת.⁶

5 עיין בשיעור בעניין "טומאת מת וקבר" שבו עסקנו באופיה של טומאת קבר. בכל אופן, המאירי (שם) גם מצטט בשם "חכמי התוספות" שדווקא חרב שנטמאת על ידי מגע נעשית כחלל, ואילו חרב שנטמאת על ידי אוהל נעשית אב הטומאה גרידא! ניתן לפרש שהם סבורים כי בהיטמאות על ידי אוהל אין מספיק זיקה אל עצמו של מת, ולכן לא חל דין חרב כחלל.

6 עיין גם בדברי הרע"ב (פסחים א: 1) ובשיטת ר"ח (מובאת ברמב"ן וברשב"א חולין ב: ד"ה אילימא) שהבינו כי דין חרב כחלל נוהג אף בראשון לטומאה. הרב אלחנן ווסרמאן (קובץ הערות יט: 1) מקשה על דבריהם מהגמ' בב"ק (ב:) האומרת שכלים נטמאים דוקא מאב הטומאה, ולא מראשון. הוא מסביר שאין ליקוי בכחו של ראשון לטומאה לטמא אדם וכלים, אלא שאדם וכלים אינם יכולים להיות שני לטומאה, וממילא בחרב כחלל אין בעיה מכיוון שהחרב נעשית ראשון ולא שני. על כל פנים, השתא דאתינן לרמת ראשון לטומאה ניתן לשאול האם ייתכן דין חרב כחלל באוכל וכלי חרס, וצ"ע. כמובן, דברי המדרש מחודשים עוד יותר, שהרי לפיו חרב עושה אף שני ושלישי, וצ"ע.

ג. דרכי העברת הטומאה

ההשלכה המרכזית לשאלת העברה או הגדרה היא רמת ההשוואה שבין החרב לבין המטמא. כאשר מדובר בהעברת הטומאה, סביר לצפות לרמה גבוהה של התאמה בין המטמא לבין הנטמא. לא סביר שתולדה תהיה חמורה מהאב. לעומת זאת, אם מדובר בהגדרה, אין סיבה להניח שתכונות המטמא יופיעו גם בחרב, שכן מדובר בטומאה חדשה. נקודה זו עשויה להשפיע הן על אופיה של הטומאה והן על דרכי העברת הטומאה.

בהקשר זה, נזכיר את חידושו של המקדש דוד. נאמר במשניות באהלות (ב:א-ב) שמלוא תרווד רקב, דהיינו רקב המת בשיעור מלא חופניו (פיה"מ לרמב"ם שם, הל' טומאת מת ב:יא), מטמא במשא ואוהל אבל לא במגע⁷; וכך גם נפסק להלכה ברמב"ם (הל' טומאת מת ג:ג). המקדש דוד (מ:ט:א ד"ה והנה חרב) מחדש שהחרב שנטמאת מרקב המת אינה מסוגלת לטמא במגע משום שהיא קיבלה את הטומאה מתרווד הרקב שאינו מטמא במגע. כדי להגיע למסקנתו של המקדש דוד, צריכים להניח שתי הנחות:

א. **החרב מקבלת את טומאתו של המת ממש**, ולכן מקבלת גם היא את מגבלותיו ותכונותיו של המטמא. ברור שלא מדובר על יצירת טומאה חדשה, אך מסתבר גם שהחרב אינה מקבלת את הטומאה על ידי העברה פשוטה, שהרי הטומאה אינה יורדת דרגה. אם כן, נראה כי החרב 'נכללת' בתוך סביבתו של המת, ועל ידי כך נטמאת.⁸

ב. אחת מהתכונות של מלוא תרווד רקב היא שהוא אינו מטמא במגע.

7 עיין בשיעור בעניין "טומאת מת וקבר" שעוסק בטומאה זו.
8 בשיעור בעניין "מעבירים ומגדירים" הצענו כי קיימת קטגורית ביניים של היטמאות על ידי 'הכללה', בין העברה והגדרה. לכאורה, החרב 'נכללת' בתוך סביבת המת וכתוצאה מכך היא מקבלת את טומאתו ואת מגבלותיו לדעת המקדש דוד. שיטה דומה לזו מצאנו בדברי הרש"ש. הרש"ש (חגיגה כג:) אומר שחרב הנטמאת 'עולה לרגלו' של המטמא ולכן נטהרת אף היא ביום טהרתו ואינה צריכה להמתין ז' ימים שלמים. כלומר, אם אדם טמא מת נגע בחרב ביום הרביעי לטומאתו, אזי הן החרב והן האדם נטהרים רק שלשה ימים לאחר מכן. לכאורה, לדעת הרש"ש החרב מקבלת את טומאתו של האדם על ידי הכללה, כפי שהצענו בדעת המקדש דוד. עיין בסוף השיעור בעניין "פרה אדומה" שבו עסקנו בהרחבה בשיטת הרש"ש, ובהיטהרות מטומאת חרב כחלל באופן כללי.

שלוש דרכים לחלוק על המקדש דוד

א. ניתן לחלוק על ההנחה הראשונה ולקבוע כי היטמאות החרב הינה **הגדרת טומאה עצמאית**, ועל כן אין ליישם את תכונות המטמא ביחס לחרב.

ב. ניתן גם לחלוק על ההנחה השנייה לאור דברי הרמב"ם, כפי שמעיר המקדש דוד עצמו:

... חוץ מן הרקב שאינו מטמא במגע שאי אפשר שיגע בכולו, שהרי אינו גוף אחד.

(הל' נזירות ז:ה)

ברור מדברי הרמב"ם⁹ שברמה עקרונית גם תרווד רקב מטמא במגע, אלא שבפועל אי-אפשר לגעת בכולו. אם כן, אפילו אם היתה העברה מוחלטת בטומאת חרב כחלל היינו אומרים שגם החרב תטמא במגע. בכל אופן, ניתן לקבל את העיקרון של המקדש דוד במקרים אחרים בהם באמת חסרה אחת מדרכי העברת הטומאה. למשל, בתחילת מסכת אהלות מובא הכלל הבא ביחס לחלקים מן המת:

... אם אין עליהן בשר כראוי – מטמאין במגע ובמשא, ואין מטמאין באהל.

(אהלות א:ח)

ניתן לומר שאם החלקים הללו יגעו בחרב, גם החרב לא תוכל לטמא באוהל. כך ניתן לומר גם ביחס לגויים, מאחר שהרמב"ם (הל' טומאת מת א:ג) קובע כי עכו"ם מתים אינם מטמאים באוהל. אם כן, גם החרב שנטמאה ע"י עכו"ם לא תטמא באוהל, בדומה לעכו"ם עצמו.

ג. נראה כי ניתן לדחות את דברי המקדש דוד מכיוון שונה. אפילו אם נקבל את שתי ההנחות שלו ניתן לחלוק על דבריו, במידה ונניח שתי הנחות אחרות משלנו:

1. **זווקא דבר שמטמא בתור 'עצמו של מת' מסוגל ליצור טומאת חרב כחלל.** כך ראינו לעיל, במסגרת שיטת המאירי (שבת טז. ד"ה יש שואלים) שקבר אינו יוצר חרב כחלל.

9 כמו כן עיין בדברי הרמב"ם בהל' טומאת מת (ב:יא).

2. העובדה שחפצים הללו אינם מטמאים באחת מדרכי העברה, כגון אוהל או משא,

מעידה על כך שאינם מהווים 'עצמו של מת'.

אם נצרף את שתי הנחות אלו, נגיע למסקנה שאין מצב שבו תקף חידושו של המקדש דוד. תמיד כאשר חסרה דרך אחת מדרכי ההיטמאות, נאמר שלא מדובר ב'עצמו של מת' ולכן לא יחול דין טומאת חרב כחלל.¹⁰

ד. טומאת אוהל

אחד הדברים שמבטאים את ייחודה של טומאת מת הוא טומאת אוהל. אם כן, יש לשאול האם חרב שנטמאה מן המת מטמאת גם באוהל? ר"ת בתוס' בניזיר (נד: ד"ה ת"ש) קובע כי החרב אכן מטמאת באוהל. אך בהמשך דברי התוס' מובאת שאלתו של ר' חיים הכהן אל ר"ת:

ושלח לו רבינו חיים הכהן: איזה בית אשר תבנו לי? דאי נזיר מגלח עליו, הוא הדין דכהן מוזהר עליו, ואין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת, או שום מסמר...

(תוס' נזיר נד: ד"ה ת"ש)

רבינו חיים הכהן מקשה על ר"ת שאם כהנים מוזהרים על טומאת חרב כחלל, הרי שאין בית שמותר לכהן להיכנס לתוכו, שכן כמעט בכל בית יכול להיות כלי מתכת שנטמא במת, כגון מפתחות שהיו בבית הקברות וכדו'. האם נדרוש מכל הכהנים לא להיות בשום בית לכל החיים? קושייה זו מניחה שחרב מטמאת גם באוהל ושכהנים מוזהרים על טומאה כזאת. בכל אופן, נראה שקיימת מחלוקת האם חרב כחלל מטמאת באוהל, כאשר

10 נוכל גם למתן את הדברים, ולטעון שאכן דברים שאין עליהם בשר כראוי אינם 'עצמו של מת', בעוד שנכרי מהווה את 'עצמו של מת' למרות שאינו מטמא באוהל. זאת משום שבסופו של דבר, הרי מדובר בבן אדם שלם שמת, ומסברה קשה מאד לומר שאין 'עצמו של מת'. אם כן, הרי שנוכל להפעיל את חידושו של המקדש דוד ביחס לנכרים, אבל לא באבר שאין עליו בשר כראוי. אמנם, ייתכן שמעמד הנכרי תלוי במידה רבה בחידושו של היראים. היראים (סי' שכ"ב, מובא בהגהות מיימוניות הל' אבל ג: אות ב') סבור כי נכרים אינם מטמאים גם במגע ובמשא, בנוסף לאוהל. במידה ונקבל את דבריו, הרי שכמעט וברור שאין 'עצמו של מת' בנכרים; הרי אינם מטמאים כלל ועיקר! ראוי לציין שקביעתו של היראים תמוהה ביותר. זאת משום שבאחד הפסוקים שבו מופיע האיזכור של מגע בטומאת מת מדובר במלחמת מדין (במדבר לא:ט), והמדוינים עצמם היו גויים. עיין גם ברמב"ם (הל' טומאת מת א:ג), שהוא לומד את המיעוט של טומאת אוהל בגויים מפסוק זה.

ר"ת מטמא ואילו ר"ח הכהן מטהר. הרמב"ן (במדבר יט:טז, בבא בתרא כ.) והרמב"ם (הל' טומאת מת ה:ג) חולקים גם הם על ר"ת, וסבורים שאין טומאת אוהל בחרב כחלל. על פניה, מחלוקת זו תלויה באופי ההיטמאות. ייתכן שר"ת סבור כי החרב מטמאת באוהל מכיוון שהמת **העביר את טומאתו** אל החרב. לעומתו, הרמב"ן, הרמב"ם ור' חיים הכהן סבורים שהחרב **מוגדרת כמקור לטומאה חדשה** שאינה טומאת מת, ועל כן אינה מטמאת באוהל.

עצמו של מת

אולם, נראה כי הן ר"ת והן החולקים עליו סבורים שהחרב נטמאת על ידי הגדרה (שהרי טומאתה אינה יורדת דרגה) ולמרות זאת לא מדובר בטומאה חדשה, אלא בטומאת מת. **הם נחלקו במעמדה של החרב כחפצא של מת.** בשיעור בעניין "טומאת אוהל" פיתחנו מהלך שלפיו טומאת אוהל מבוססת על היטמאות על ידי עצם ההימצאות במקום המת. לפי זה, נראה כי טומאת אוהל תלויה בחפצא של מת – **רק דבר שמהווה את 'עצמו של מת' מטמא באוהל.** אם כן, נוכל להניח שאמנם החרב טמאה בטומאת מת, אך השאלה היא מאיזה סוג. ר"ת קובע כי החרב מטמאת באוהל משום שהיא נידונת כ'**עצמו של מת**'. לעומתו, שאר הראשונים סבורים כי לחרב טומאת מת אך **אין זהות של חפצא של מת**, ועל כן אינה מטמאת באוהל.

אמנם, לפי זה מתבקשת חלוקה בין טומאה רצוצה לבין טומאת אוהל המת, כיוון שלפי דברינו טומאת אוהל המת שונה מהותית מהאהלה מעל טומאה רצוצה, הנחשבת כמעין מגע. פיצול זה מבוסס על הגמ' בחולין (קכה:.) המחלקת בין "אוהל המשכה" (אוהל המת) לבין "אוהל נגיעה" (האהלה מעל המת). אם כן, יוצא שאף לראשונים הסבורים כי חרב אינה מטמאת באוהל, היא תטמא בהאהלה מעליה ומתחתיה, וכך אכן מציע הנצי"ב:

בחלל חרב. דרשו חז"ל דחרב הרי הוא כחלל. ואע"ג שדעת הרמב"ן וכמה רבותינו התוס' ז"ל ס"ל דחרב אינו מטמא באהל. היינו באהל המשכה. אבל אהל מגע שהאדם מאהיל עליו ודאי מטמא.

(העמק דבר במדבר יט:טז)

לאור זאת, ניתן להסביר שהראשונים שחולקים על ר"ת וסבורים כי אין טומאת אוהל בחרב כחלל מסכימים שמדובר בטומאת מת, אלא שהחרב אינה מהווה 'עצמו של מת'.¹¹ כך בוודאי יש לפרש את דעת הרמב"ם (הל' טומאת מת ה:יג) ותוס' הר"ד (בבא קמא ב.) שחרב אינה מטמאת במשא. בחרב כחלל אין חפצא של מת ולכן אינו מטמא במשא, וכך הסביר הגר"ז (נזיר סג. ד"ה כתב הר"מ). כמובן, שיטה זו מחודשת למדיי, שהרי מסתבר שטומאת משא דומה לטומאת מגע ואינה תלויה בחפצא של מת, ולכן חולקים עליהם רוב הראשונים.¹²

ה. איסור לכהנים

הזכרנו את המחלוקת המפורסמת של רבנו תם ור' חיים הכהן לגבי טומאת אוהל בחרב כחלל, אך נראה שהם גם חלוקים לגבי עצם האיסור לכהנים בחרב כחלל.¹³ כיצד יש להבין מחלוקת זו? ניתן לתלות אותה בהבנות שונות בטומאת חרב כחלל.¹⁴ רבנו תם סבור שהחרב טמאה בטומאת מת ומהווה את עצמו של מת, ועל כן הוא אוסר טומאה זו לכהנים. לעומתו, רבנו חיים הכהן סבור כי החרב אינה נחשבת חפצא של מת, ואולי אף אין בה טומאת מת כלל כי אם טומאה חדשה. כיוון שכך, הוא מתיר לכהנים להיטמא בטומאת חרב כחלל.

חרב כחלל כפתרון לבעיית כהן רופא

הרב שלמה גורן זצ"ל¹⁵ התיר לכהן רופא להיטמא למתים בתנאי שחרב שנטמאת במת מונחת על בשרו בו-זמנית, כגון מפתח שמתפקד כחרב כחלל. זאת משום שטומאת חרב

- 11 כך ניתן לפרש את הצעתו של המאירי (שבת קא: ד"ה ספינה): "ואע"פ שלא נאמר חרב כחלל להיותו מטמא באהל, אפשר דוקא כשנטמא החרב באהל, אבל אם נטמא במגע החלל דינו כחלל לטמא אף באהל". לפיו חרב מטמאת באוהל דוקא כשנגע בחלל, וניתן להבין שדוקא כשנטמאת במגע היא נעשית חפצא של מת. בהקשר זה, עיין לעיל בהערה 5 שציינו את שיטת "חכמי התוספות" המובאת במאירי (שבת טז. ד"ה יש שואלים).
- 12 עיין למשל ברמב"ן (במדבר יט:טז) שהבין כי חרב מטמאת במשא על אף שלדעתו אינה מטמאת באוהל. עיין גם בתוס' (חולין עא:עב. ד"ה כי קאמר).
- 13 משתמע מדבריו של ר"ח הכהן שהוא חולק על ר"ת ביחס לגילוח נזיר, והוא הדין לכהן.
- 14 לחילופין, ניתן לתלות אותה בהבנות שונות באופי האיסור לכהנים, כמו שעשינו בשיעור שעוסק ב"איסור טומאה לכהנים".
- 15 עיין במאמרו ב'אסיא', גיליון סט-ע, תשס"ב, עמ' 65-84. עמדנו על דבריו בשיעור בעניין "איסור טומאה לכהנים".

כחלל לא נאסרה לכהן, ובכל זאת מטמאת אותו בטומאת מת. מכיוון שהוא כבר טמא בטומאת מת המותרת, הוא יכול להיטמא שוב כל עוד הוא לא "מוסיף טומאה על טומאתו". ברור שהרבה יותר קל לקבל היתר זה אם נניח שלחרב יש טומאת מת מלאה למרות שאינה מהווה את 'עצמו של מת', ועל כן אין בעיה בהיטמאות נוספת. כלומר ניתן לדחות אותו, בין היתר, על ידי הנחה שטומאת החרב נחותה מטומאת מת, ועל כן יש מימד מסוים של "הוספת טומאה על טומאתו" בהיטמאות שנית על ידי מת ממש.

תוקף הדין – נזיר וביאת מקדש

כאמור, ר"ת (שם) סבור כי נזיר מגלח על טומאת חרב כחלל, אך רוב הראשונים חולקים עליו (עי' רמב"ם הל' נזירות ז:ח). שנינו במשנה בנזיר (נו:): "כל טומאה מן המת שנזיר מגלח עליה חייבין עליה על ביאת מקדש, וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה על ביאת מקדש". הרמב"ם (הל' טומאת מת ה:ה) פוסק שאין חיוב על ביאת מקדש בטומאת חרב כחלל – "אע"פ שהן דברי קבלה אינן דין תורה, שהרי לא נתפרשו בתורה". מדבריו משתמע שלדין חרב כחלל יש תוקף דאורייתא אלא שאינו מפורש בפסוקים, ולכן אין חיוב על ביאת מקדש וכדו'.

כמו כן, לדעת הרמב"ם נזיר אינו מוזהר על חרב כחלל מפני שהוא מגלח רק על "טומאות שהן מעצמו של מת" (רמב"ם הל' נזירות ז:א). גם כאן נראה שמדובר בטומאה דאורייתא אלא שיש דין מיוחד בגילוח נזיר וביאת מקדש שדרוש "עצמו של מת". אמנם, מדברי הראב"ד ניתן להבין שטומאת חרב כחלל דרבנן:

אנו אין לנו אלא בחרב או בחבורין בשאר כלים, וכל המקראות אינן אלא בחבורין.

(השגת הראב"ד הל' טומאת מת ה:ג)

יתכן שהראב"ד סבור שדווקא טומאה בחיבורין (כלומר מגע בכלים או אדם שנוגעים במת בו-זמנית) הינה מדאורייתא, ואילו שאר המקרים הם מדרבנן בלבד. כלומר, אולי כל הדין של חרב כחלל הוא דרבנן, למעט טומאה בחיבורין. ברם, להלן כותב הראב"ד:

אמר אברהם: ראיתי זה האיש כל מה שיקשה עליו בדברי רבותינו יאמר מדבריהם הוא זה ואינו ד"ת והם אמרו – ואינו כן, שהרי כל הד' שטמאים במת כולן מן המקראות בספרי. אלא שזו הלכה תקועה בידם ומקובלת בפייהם שאין חייבין על ביאת מקדש בטומאת מת אלא בטומאה שהנזיר מגלח עליהם, כמ"ש למעלה, ובנזיר לא מצאנו שמגלח על מגע טומאת מת,

ואפיי על חרב. הילכך אפילו אדם באדם שהוא מפורש בתורה אינו חייב קרבן על ביאת מקדש וזהו העיקר.

(השגת הראב"ד הל' טומאת מת ה:ה)

מדברי הראב"ד כאן משמע שהדין של 'חרב כחלל' הוא בוודאי דין תורה, למרות שאין חיוב על ביאת מקדש, כפי שעולה מדברי הרמב"ם.